

TAS_659 (1)

SITUACIÓ DE BEN JONSON
EN EL TEATRE ANGLÈS

"Shakespeare no és cap fenomen aïllat; si l'estudiem, com caldria, a la llum dels seus predecessors i companys, el comprendrem molt millor, tot i que no deixarem de sentir-nos-en meravellats. Vist en contrast amb figures com Greene, Marlowe, Jonson, Beaumont i Fletcher, Webster, Ford i altres d'igual o menor importància, segueix semblant-nos un colós, però no pas un colós inexplicable." Amb aquests mots de W. Bridges Adams, director durant vint anys del "Shakespeare Memorial Theatre", de Stratford-upon-Avon - és a dir, ensems, la Meca i el Bayreuth del shakespeareisme universal - i crític i historiador eminent del teatre britànic, se'ns fa present la singular grandesa d'una època literària, lligada a un moment històric, el regnat d'Elisabet, la reina verge, que és un dels miracles majors del Renaixement europeu. Aquell teatre elisabetà, dominat als nostres ulls d'una manera gairebé abassegadora per l'obra del gran autor de Hamlet, només pot comparar-se al segle d'or del teatre castellà, a la conjunció estel·lar del Grand Siècle francès i àdhuc a l'època clàssica del teatre grec. Es gràcies a aquells homes, turbulents i lliures, que agafaven sense escrúpuls arguments i temes allà on els abellia, que eren els elisabetans, com gràcies als Lope, els Tirso i els Calderon, gràcies també als Corneille, Molière i Racine que el teatre occidental ha estat i serà allò que és.

Dels companys de Shakespeare, bon xic ofuscats per la glòria d'aquest, es destaca, no pas únicament per la seva vida agitada, sinó per l'originalitat de la seva obra, Ben Jonson. Set anys més jove que Shakespeare, es posà ben aviat a treballar, com una mena de manobre de la ploma, a les ordres de Henlowe, en una autèntica fàbrica de drames escabellats, destinada a fornir constant i variada pastura al públic londinenc. L'any 1598, després d'un duel en el qual va travessar, d'un cop d'espasa massa dreturer, el seu adversari, va separar-se d'aquella feina rutinària i va posar-se a escriure teatre pel seu compte. El seu "Cadaquí en el seu humor" fou la seva primera comèdia i obria un nou camí, pel qual seguiria, un segle més tard, la comèdia de costums de la Restauració. Ben Jonson volia dur a les taules allò que ell en deia "els humors recents o els costums dels homes, que duren al llarg dels temps". Volia ésser - i en això es destacava enfront d'aquella mena de romanticisme frondós que havia culminat en Shakespeare, sant patró de tots els romàn-

tics - allò que ara en direm un "realista" o un "naturalista", tornant als patrons de la comèdia llatina i convertint, com diu un crític de finals del passat segle, el teatre en una "construcció acadèmica, en la qual la poesia no havia d'ésser ja un senzill entreteniment, sinó una forma d'elevada gimnàstica mental". De les seves comèdies, truculents i desvergonyides, en les quals pretenia de pintar les tares i vicis de la societat que el voltava, en deia "sàtifés còmiques", i tot plegat no fa gens sorprenent que aviat s'hagués guanyat la sòlida antipatia del Parnàs anglès. Cap al 1600 - abans de la seva trentena - el seu humor combatiu, tan apte per a la polèmica com per al maneig de l'espasa del duelista, l'havia posat en conflicte amb tots els seus companys de professió. Potser només se'n salvà el propi Shakespeare, el qual Ben Jonson admirava sincerament, tot i desaprovar el seu teatre, que ell trobava massa fàcil, massa fluent, massa poc acadèmic. Era, com veiem, tot i que avui ens ho sembli tan poc, un defensor del teatre clàssic que havia de trobar la seva màxima rigidesa en la tragèdia francesa de Corneille i Racine, enfront del romanticisme, lliure de traves i de regles de temps i de lloc, que trobava ja per sempre, en "La Tempesta", la seva elevada i completa expressió.

Les dues creacions més importants de Ben Jonson són, sens dubte, "Volpone, o la guineu", escrita en 1605 i "L'Alquimista", datada de cinc anys més tard, inscrites per sempre en el repertori del teatre anglès i àdhuc del teatre universal. De fet - i aquest és el destí de tot el teatre còmic, i la seva paradoxa - Ben Jonson és un moralista, i un sever moralista, doblat d'un misàntrop, i la seva obra introdueix, en la gloriosa llibertat del Renaixement anglès, un element que algú jutjarà fatal per a la seva pervivència - i que, de fet, ho fou. "L'encís, la fantasia, el lliure joc de les emocions, el desenvolupament dels caràcters individuals, tot això no és ja l'únic element amb el qual juga el poeta. Aquest comença a dogmatitzar i a educar, a preferir els tipus a les persones, i la lògica a la passió,"- escriu Edmund Gosse, el crític i historiador al qual ja abans he al·ludit.

Tanmateix, en el teatre, els dos elements han coexistit sempre -en el teatre i en tota la literatura. Clàssics i romàntics, malgrat totes les baralles d'escoles i les contraposicions d'èpoques i modes, alternen quan no coexisteixen al llarg dels segles i donen igualment genis i talents. Ben Jonson, amb el seu sentit còmic, llindant amb la caricatura, la seva autèntica poesia, la seva vasta cultura, està inscrit per

sempre en la mateixa llista d'honor que encapçalen Aristòfanes i Plautè i on brilla el gran nom de Molière.

Tots deveu recordar l'èxit que aconseguia, fa trenta anys, la presentació, als teatres d'Alemanya i França, del Volpone. Stefan Zweig l'havia adaptat a l'alemany i la seva tasca fou completada, en la versió francesa, per Jules Romains. Un gran actor, Harry Baur, en el paper principal, i l'ihoblidable Louis Jouvet, en el de Mosca, van fer-ne una gran creació cinematogràfica, després d'haver-hi obtingut un èxit a les taules. La versió castellana de Luis Araquistain, presentada per l'actor argentí Enrique de Rosas, s'acosta bastant a la de Zweig i Romains.

L'adaptació catalana que ara sentireu, en una lectura escenificada a la qual lamento infinitament de no poder assistir, em va ésser encarregada per l'Agrupació Dramàtica de Barcelona. Vaig procurar de seguir de ben a la vora el text original de Ben Jonson, reduint-lo tantmateix a prosa, i només suprimint alguns diàlegs massa lligats amb l'actualitat política del moment que l'obra fou escrita, i que avui són incomprendibles per a un espectador que no estigui molt al corrent de la història d'Anglaterra. Vaig mantenir, però, una innovació deguda als adaptadors moderns: el personatge de Canina, amb el qual es substitueix una parella anglesa, forastera a Venècia, damunt la qual s'exerceix la vèrbola satírica de Ben Jonson, i que té els mateixos defectes que ja he assenyalat per als diàlegs ~~xxxxxxx~~ suprimits. Vull dir que aquesta adaptació meua, modesta tasca probablement massa precipitada, va ésser presentada d'una manera admirable, amb un gust exquisit, sota la direcció de Montserrat Julió, en una sessió única al Palau de la Música Catalana. Desitjaria que, com als espectadors barcelonins d'aquella vetllada, us interessés i divertís. I, en donar ~~xxxxxxxxxx~~ les gràcies als lectors de l'obra i a llur director per l'esforç que han realitzat i que culminarà avui, us les dono també a vosaltres, amics del Centre de Lectura, i us prego que em perdoneu que m'hagi entretingut massa estona al pas d'aquesta porta, impedingut que comenci l'espectacle.

Rafael T A S I S

Barcelona, febrer 1959.